

DOI 10.33294/2523-4234-2022-32-1-131-140

УДК 94(=161.2)(410):271.4(477)-726.1]-048.87"19"

Данило Михайлович КРАВЕЦЬ

ORCID: 0000-0002-1963-9678

Співпраця М. Демковича-Добрянського з патріархом Йосифом (Сліпим) (1960–1980-ті рр.)

На основі неопублікованих архівних матеріалів (листування, машинописів праць) проаналізовані наукові й особисті контакти між відомим діаспорним журналістом та істориком Михайлом Демковичем-Добрянським і патріархом Української греко-католицької церкви Йосифом (Сліпим) у 1960–1980-х рр. Предстоятель УГКЦ намагався залучити М. Демковича-Добрянського до відновлення журналу “Дзвони”, що виходив у передвоєнному Львові, а також підтримував фінансово наукову роботу публіциста над темою про російський імперіалізм. М. Добрянський був активним прихильником, започаткованого Йосифом (Сліпим) руху за патріархальний устрій української Церкви.

Ключові слова: Йосиф (Сліпий), Михайло Демкович-Добрянський, патріархат, Українська греко-католицька церква, українська діаспора

Danylo Kravets

Cooperation between M. Demkovych-Dobrianskyi and patriarch Josyf Slipyi (1960–1980)

Based on unpublished archival materials (correspondence, typescripts), scientific and personal contacts between the well-known diaspora journalist and historian Mykhailo Demkovych-Dobrianskyi and the patriarch of the Ukrainian Greek Catholic Church Josyf (Slipyi) in the 1960s and 1980s are analyzed. It is stated that in 1963 Josyf Slipyi arrived to Vatican, after a years of Soviet imprisonment. During 1960s and 1970s Josyf Slipyi took an active part in resurrection of Ukrainian Catholic Church in diaspora. The correspondence between him and M. Dobrianskyi began right in the 1963. The patriarch had an intention to restore popular in interwar Lviv journal “Dzvony” and he welcomed M. Dobrianskyi to become a chief-in-editor. Also Josyf Slipyi was helping M. Dobrianskyi in publishing of his scientific monograph “Ukraine and Russia”. As an editor of Ukrainian section of Radio Liberty he created a few radio broadcasts about Josyf Slipyi. Movement for the Patriarchate of Ukrainian Catholic Church was a very important issue in cooperation between two activists. In the second half of 20th century the idea of patriarchate made an influential impact on the Ukrainian public agenda. From Paul VI (1963–1978) on, popes have always recognized the reasoning behind the Ukrainian request for patriarchate, but they did not take this administrative step, in order not to harm an ecumenical path with the Orthodox world, and in particular with the Moscow Patriarchate. Contacts between Josyf Slipyi and M. Dobrianskyi reveal a new details in a history of patriarchate movement.

Keywords: Patriarch Josyf Slipyi, Mykhailo Demkovych-Dobrianskyi, Ukrainian Greek Catholic Church, Patriarchate, Ukrainian diaspora

Патріарх Йосиф (Сліпий) є однією з найвизначніших постатей в історії України. Його внесок у розвиток як української Церкви, так і національної культури та на-

уки важко переоцінити. У статті “Віра і наука”, опублікованій 1935 р. у львівському журналі “Дзвони”, майбутній предстоятель Української греко-католицької церкви (УГКЦ, УКЦ) стверджував: “Два крила, якими підноситься людський дух в безкраї простори, це віра і наука” [17, с. 91]. Незважаючи на масивний пласт бібліографії, що присвячена владиці Йосифові, ще не всі аспекти його спадщини були досліджені істориками та богословами. Не вивченими залишилися й контакти цього видатного церковного діяча з провідними представниками української діаспори. Так, зокрема, впродовж 1960–1970-х рр. патріарх вів активне наукове й особисте листування з головним редактором українського відділу Радіо Свобода М. Демковичем-Добрянським. Цей публіцист підтримував рух за створення Патріархату УГКЦ та отримував від очільника Церкви допомогу у своїх наукових студіях.

Загалом комплексних напрацювань, які характеризували б “еміграційний” період життя Йосифа (Сліпого), небагато. Варто відзначити монографічну працю О. Киричук [5], що висвітлює весь життєвий шлях патріарха. У статтях Г. Филиповича [18] та С. Штуки [18] більш докладно розкриваються зв’язки архієрея з українською діаспорою в 1960–1980-х рр. Окремі доповіді на міжнародній науковій конференції до 100-річчя єрейських свячень кир Йосифа (Львів, 2018 р.) [17] теж охоплюють хронологічні межі пропонованого дослідження.

Уважаємо за доцільне детальніше зупинитися на персоні Михайла Демковича-Добрянського. Він народився 7 листопада 1905 р. в с. Лагодів (тепер Львівської області) у селянській родині. 1926 року з відзнакою закінчив Українську академічну гімназію у Львові. Згодом вивчав філологію й історію у Львівському університеті, право і політичні науки – у Відні та в Берліні. Був співзасновником Союзу української націоналістичної молоді (1926), фігурував серед організаторів і співробітників львівського журналу “Смолюк” (1927–1928). У 1928 р. став членом найвпливовішої української партії в Польщі – Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО). За кілька років розпочинається і редакторська діяльність М. Добрянського. Протягом 1933–1939 рр. він співредактор і дописувач львівських періодичних видань, до виходу яких долучився Йосиф (Сліпий): літературно-наукового місячника “Дзвони”, тижневика Українського католицького союзу “Мета” та його додатку “Христос Наша Сила”. До цих часописів М. Добрянський подавав матеріали про національну історію та культуру, а теми міжнародної політики обговорював також і на шпальтах львівської позапартійної щоденної газети “Новий час” (1923–1939). У 1934–1939 рр. на нього покладено обов’язки головного секретаря Українського католицького союзу, що постав з ініціативи А. Шептицького. Вже в еміграції, на прохання отців василіан, М. Добрянський досліджував питання, пов’язані із життям та діяльністю митрополита Андрея, що було необхідно для процесу беатифікації. Під час війни обраний членом президії Українського центрального комітету в Кракові, який очолював В. Кубійович. З осені 1943 р. по липень 1944 р. М. Добрянський перебував у Львові, де обіймав посаду заступника голови Українського крайового комітету. У цей період як журналіст майже не працював (опублікував лише кілька статей політичної тематики в журналі “Нові дні”). 1944 року емігрував до Німеччини, а 1949 р. – до Великої Британії. В еміграції співпрацював із місячником “На чужині”

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

(1946–1947), що виходив у Мюнхені, редагував інший мюнхенський щомісячник “Проблеми” (1947–1948) та лондонський тижневик “Українська думка” (1949–1950). Від 1954 р. – співробітник українського відділу Радіо Свобода в Німеччині, а впродовж 1956–1972 рр. – керівник його української редакції. Постійно друкувався в діаспорних часописах “Український самостійник” (Мюнхен, 1957–1970 рр.), “Наш голос” (Трентон; Нью-Йорк, 1962–1990 рр.), “Українські вісті” (Новий Ульм, 1967–1980 рр.), “Листи до приятелів” (Нью-Йорк, 1962–1972 рр.) та ін., оприлюднюючи своє бачення проблем історії, політики, освіти, міжнаціональних зв’язків, а також релігії й Церкви [7, с. 182].

М. Демкович-Добрянський – автор кількох книг про українсько-польські взаємини в ХІХ ст. та історію Галичини початку ХХ ст., відносини України й Росії, а ще багатьох брошур про національно-церковні справи, минуле української Церкви загалом, суспільно-політичну ситуацію в еміграції тощо. Помер 4 лютого 2003 р. в Лондоні, де й був похований. Більшу частину своєї бібліотеки ще в 1990-х рр. заповів Львівській богословській академії.

У 1963 р., після ув’язнення в радянських таборах, Йосиф (Сліпий) приїхав до Рима на “занедбане українське господарство”. Діаспора була поділена: територіально – між державами, політично – між численними партіями, національно – між найрізноманітнішими організаціями, конфесійно – між різними українськими Церквами, православними й католицькою [20, с. 787]. Із приїздом кардинала суттєво активізувалося культурно-наукове життя української діаспорної громади. Розуміючи значення науки в душпастирській та націотворчій практиці, Йосиф (Сліпий) сконцентрував зусилля на консолідації інтелектуальних середовищ і вихованні майбутніх науковців. Для цього він і заснував Український католицький університет ім. св. Климентія Папи. Паралельно було налагоджено видання журналів та збірників джерел [17, с. 92]. Основні засади функціонування університету ґрунтувалися на традиціях колишньої Богословської академії у Львові. Кардинал активізував роботу відродженого в еміграції Українського богословського наукового товариства, започаткував великомасштабну видавничу діяльність Церкви, відновив вихід у світ “Богословії”, часопису “Дзвони” й ін. Водночас глава УГКЦ дбав про об’єднання українських Церков [21, с. 72]. Працюючи на ниві розвитку української науки, Йосиф (Сліпий) налагодив контакти з багатьма її представниками в діаспорі.

М. Добрянський почав листуватися з кардиналом практично відразу по прибутті того до Рима. Вже 17 лютого 1963 р. журналіст письмово звернувся до владики з Мюнхена, де тоді очолював українську редакцію Радіо Свобода: “Пише до Вас колишній член редакції “Мета» і “Христос Наша Сила” у Львові, Михайло Демкович-Добрянський... Пишу в дні Ваших Уродин. Сьогодні молився я разом з усією нашою громадою в Мюнхені, під проводом кир Платона: ми дякували Господові Богам за таке чудесне визволення Вас з неволі, яке ми пережили тиждень тому, пережили з невимовно великою радістю” [11, арк. 1]. Автор листа також обачно застерігав предстоятеля УГКЦ від пастирських візитів до США та Канади: “Найдорожчий Владико, запевняю Вас, що маю почуття позиції між величчю Вашого становища і мою скромною особою, а все-таки маю відвагу звернутися до Вас із цими словами: усильно

прошу Вас, не їдьте до США... Ви, краще за мене, свідомі того, що більшовицькі правителі будуть намагатися всіми засобами нищити Ваш авторитет і нищити той моральний скарб, який Ви придбали своєму імені і нашому народу... Ваша евентуальна поїздка до США створила б для більшовиків вигідну базу для пропагандивної кампанії не тільки проти Вас особисто, але й проти українського католицизму. Це саме стосується й будь-якої іншої країни, яка 1) займає дуже експоновану позицію супроти Радянського Союзу; 2) репрезентує "капіталістичну систему" [11, арк. 3]. На переконання М. Добрянського, для боротьби з радянським "озброєним атеїзмом" Українська католицька церква в діаспорі повинна дотримуватися таких принципів: не анганжуватися у світові політичні процеси; не підтримувати той чи той ідеологічний напрямок (аби "ніхто не зміг закинути спілку з будь-якою реакцією, з націоналізмом, реваншизмом, фашизмом, чи як вам вони ще зветься"); натомість підтримувати всі суспільно-економічні реформи, які "відібрали б сенс існування комунізму". З огляду на це, публіцист не радив Йосифові (Сліпому) покидати межі "нейтрального" Ватикану. Проте, як відомо, патріарх таки здійснив пастирські візити до США й Канади. Відвідини блаженнішим Йосифом північноамериканського континенту стали однією з найзнаменніших подій для тамтешніх українців. Навіть коли департамент поліції в США повідомив про загрозу для життя очільника Церкви, це аж ніяк не вплинуло на програму його візиту. У Філадельфії, Чикаго, Вашингтоні, Стемфорді архієпископа приймали на найвищому рівні. Він зустрівся з українськими громадами, відвідав університет Лойоли (Чикаго), що надав йому почесне звання доктора гуманітарних знань, а також пластунів (серед яких була й Квітка Цісик, згодом відома американська співачка українського походження) [18, с. 106]. У 1971 р. архієпископ Йосиф прибув до США на засідання Світового конгресу вільних українців (СКВУ). Після цих відвідин він написав звернення до українців: "Ви мусите триматися разом однією мовою, однією вірою в Христа, однією молитвою, однією системою богослужіння, одним обрядом, однією національною українською свідомістю, однією великою любов'ю до нашої спадщини князів і воїнів, до нашої культури, літератури, мистецтва, до наших традицій і звичаїв державницького правління, скріплених нашою історією багато століть. Потрібно засвідчувати єдність української нації в усіх країнах" [18, с. 107].

Серед головних тем, які порушував владика у листах до М. Добрянського, була справа відновлення в діаспорі дуже популярного в 1930-х рр. журналу "Дзвони", що виходив у передвоєнному Львові. До кола співробітників львівського часопису належали: літератор і богослов д-р о. Гавриїл Костельник, літературознавець д-р Микола Гнатишак, учений-славіст Костянтин Чехович, історик Микола Чубатий, критик Юліан Редько, а очолював редакційну колегію сам Йосиф (Сліпий) – тодішній ректор Львівської Богословської академії. Це видання було дзеркалом західноукраїнського літературного процесу міжвоєнної доби – у ньому публікувалися талановиті поетичні і прозові твори, ґрунтові літературознавчі дослідження, рецензії тощо. Універсальне за своїм змістом, воно відгукувалося і на загальнонаукові проблеми, і на актуальні питання різних ділянок науки й мистецтва. Водночас публікації журналу відображали те ідейне протистояння, що тривало в суспільстві,

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

і не лише в літературному житті. Редакція “Дзвонів” наголошувала, що преса й література – це “одинокі забороло” української духовної культури, чинник, який підтримує дух народу в протистоянні всім ворожим наступам. Часопис боровся проти потужної більшовицької пропаганди, в т. ч. у сфері художньої літератури, виявляючи її антихристиянський та антирелігійний характер. Увагу читачів було звернено на страшні факти репресій, голоду, безправ’я в СРСР, нічим не виправдану жорстокість інтернаціональних бригад в Іспанії, що знищували перш за все священнослужителів [6, с. 8]. М. Демкович-Добрянський був тоді частим дописувачем цього періодика, надрукувавши в ньому два десятки своїх статей та рецензій.

Від кінця 1960-х рр. Йосиф (Сліпий) почав докладати чимало зусиль щоб відновити “Дзвони”. Патріарх намагався залучити до цієї справи й М. Демковича-Добрянського. У 1972 р. публіцист залишив посаду голови української служби Радіо Свобода в Мюнхені та переїхав до Лондона. “Шкода, що Ви перенеслися так далеко... буде тяжча комунікація, – коментував нові обставини владика. – Може б таки взялися до “Дзвонів”, але тоді треба б приїхати до Риму, щоб зібрати матеріал для першого числа... їх (матеріалів. – Д. К.) посилати Вам не можна, бо легко все на пошті пропадає... а з Лондону могли б Ви провадити переписку, аж доки не знайдеться якийсь сталий редактор... чи не могли б когось знайти?!” [14, арк. 3]. Архієрей сам пропонував авторів для першого номера: “Дуже прихильна є одна добра наша поетка з Австралії (Зоя Когут). Може також о. д-р І. Музичка і о. д-р В. Дзьоба (Англія) та о. д-р В. Федорів (Канада)... Біда в тому, що годі знайти редактора, хоч шукаю його вже 10 років. Є mgr. С. Чумак (Канада), але чи він потрапить?” [14, арк. 6]. М. Добрянський пояснював патріархові, чому не має змоги особисто взятися за редагування “Дзвонів”: “... моя дружина розпочала нову серію лікування. Сподіваюся, що це принесе якусь користь, а до того не можу залишити її саму. Крім того, закінчую мою працю про російський імперіалізм. Маю термінові зобов’язання супроти Енциклопедії Українознавства. Пишу також для Радіо Свобода” [11, арк. 5]. Побіжно зауважимо, що 1967 р. сім’я Добрянських отримала офіційне благословення від кир Йосифа.

Перше число відновлених “Дзвонів” побачило світло денне 1977 р. Глава УГКЦ у передмові наголошував: “Український Католицький Університет повернув колишні наукові почини. Осталися ще “Дзвони”. Десь починає гомоніти їх звук. Дай Боже, щоб вони стали могутнім чинником у світлому продовженні й підношенні української творчості на основах віри і помісности нашої церкви” [1, с. 1]. Редакція часопису теж вказала на непересічність такої події: “За благословенням Блаженнішого Патріарха Йосифа та після 37 років перерви починаємо видавання українського католицького журналу „Дзвони”, що відіграв важну роль в історії розвитку християнської думки й світогляду в Україні між двома світовими війнами. Відновлюючи цей журнал, ми продовжуватимемо його генеральну лінію – плекання християнської та державницької думки в оцінці літератури, різних ділянок науки та суспільного життя” [1, с. 2]. “Дзвони” видавав філософсько-гуманітарний факультет Українського католицького університету ім. св. Климентія Папи у Римі. Першим редактором був Богдан Лончина, згодом до нього приєдналися Роман Данилевич, Василь Лев і Марія Овчаренко. Сама ж редакція юридично перебувала в США (Чикаго, Детройт).

“Щиро бажаю успіхів новим “Дзвонам”, які почали виходити за вашою редакцією, – привітав тоді Б. Лончину М. Добрянський. – Я щиро тішився, коли мені отці з Рима передали два перші числа. Наш Патріарх отець Йосиф дуже бажав, щоб я взявся за відновлення “Дзвонів”. Але я мусів відмовитись... І слава Богові, що Ви взяли це діло у свої руки” [12, арк. 1]. Дякував М. Добрянський і Р. Данилевичу за роботу над виданням: “... тішуся, що Ви взялися за відновлення цього журналу” [9, арк. 2].

У своїй кореспонденції до М. Добрянського Й. Сліпий кілька разів просив його “написати щось для “Дзвонів”” [12, арк. 3]. Із таким самим проханням зверталися до публіциста і редактори Б. Лончина та Р. Данилевич. Відповідаючи першому з них, М. Добрянський інформував: “Маю дещо майже готове, або близьке до того, щоб його можна було друкувати. Наприклад, ще коли я працював у Радіо Свобода, я зробив для радіо чотири 9-тихвилинні бесіди про Українську Католицьку Церкву – це властиво про змагання кир Йосифа за Патріархат. Коли я одного разу показав йому це, він сказав, що треба це видрукувати. Може, ви могли б узяти це для “Дзвонів»” [12, арк. 5]. Ці “Чотири радіобесіди про УКЦ” вийшли в журналі 1979 р. Пропонував публіцист і науковець й інші свої статті – про замах М. Січинського на графа А. Потоцького, політику Візантії щодо Русі, “Слово про закон і благодать” митрополита Іларіона, антирелігійну політику в СРСР за правління М. Хрущова. Також він спонукав до публікації в цьому щомісячнику і своїх знайомих. “Ласкаво дайте щось з Ваших творів для нових “Дзвонів”. Це може бути літературна публіцистика, оригінальні речі, переклади” [10, арк. 2], – листовно прохав М. Добрянський, для прикладу, літератора В. Дзьобу.

Керуючи українською редакцією Радіо Свобода (1956–1972), журналіст часто згадував предстоятеля УГКЦ у своїх радіопрограмах. Так, 4 квітня 1965 р. в ефірі прозвучала “Промова кардинала-митрополита Кир Йосифа Сліпого”. У програмі мовилося про отримання владикою духовного звання кардинала: “25 січня 1965 р. у Ватикані оголосили рішення папи Римського призначити 27 нових кардиналів. Серед названих тоді кандидатів було ім’я Львівського архієпископа, митрополита галицького Кир Йосифа Сліпого, який від лютого 1963 р. перебуває в Римі” [13, арк. 22]. Уже вказані “Чотири радіобесіди про УКЦ” Радіо Свобода представило своїй аудиторії в середині 1970-х: “Можливо, серед наших слухачів не всі ознайомлені зі справою Української Католицької Церкви. Тому Михайло Іванович Добрянський підготував для нашої програми чотири історичні бесіди, які мають з’ясувати розвиток УКЦ” [16, арк. 1]. У цих аудіоматеріалах розповідалося про боротьбу за патріархат: “Діставши формальну відповідальність за долю всієї УКЦ, Йосиф Сліпий Коберницький розпочав заходи, щоб завершити організацію розпорошеної по всьому світу УКЦ і дати їй єдине керівництво. Таким єдиним проводом за традицією східних Церков – мав бути український патріархат і синод як його законодавчий орган” [16, арк. 2]. До речі, з-поміж співробітників російської редакції Радіо Свобода були й такі, котрі відверто демонстрували антиукраїнську позицію й не маскували своєї зневаги. Не випадково, коли 1984 р. очільник УКЦ відійшов до вічності у Римі, то в російських новинах навмисне допустилися помилки, сповістивши, що помер “адмірал” Йосиф Сліпий [19, с. 48].

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

Патріарх всіляко сприяв М. Добрянському в його науковій роботі над книгою “Україна і Росія: історичні нариси на тему російського імперіалізму”. Автор був щиро вдячний владиці за “ласкаву допомогу в друкуванні моєї книжки про російський імперіалізм. Вона допоможе мені продовжувати працю. Я маю борги за цю книжку в Мюнхені. Тому ввічливо прошу, щоб Ваша Святість доручили вислати чек на таку адресу...” [11, арк. 9]. Історик був упевнений, що предстоятель Церкви “тіде на зустріч моєму проханню”, яке висловлював, “покладаючись на великодушне меценатство Вашої Святости в підтримці нашої науки й культури взагалі” [11, арк. 7]. Щоправда, попри наявність фінансування цього видавничого проєкту, його було зrealізовано тільки в 1989 р., через за п’ять років після смерті Йосифа (Сліпого).

М. Демкович-Добрянський, зі свого боку, повністю поділяв погляди цього видатного церковного діяча щодо необхідності створення Патріархату Української католицької церкви. Ідея патріархального способу управління була підтримана всіма українськими єрархами на Конференції єпископів 1964 р. Це питання знову порушувалося на синодах 1969 р. і 1971 р. У 1975 р. о. Іван Гриньох на Великій літургії в Римі вперше назвав главу УКЦ патріархом, і відтоді блаженніший сам уже підписував документи таким титулом. Він вважав, що для визнання Українського патріархату Римом та іншими Церквами потрібно апелювати не до церковно-правових, а до історичних актів. Іменування Йосифа (Сліпого) патріархом викликало шквал обвинувачень і образ, у т. ч. й із середовища греко-католиків. Проти реалізації ідеї патріархату виступили Філадельфійська архієпархія та Василіанський чин. Предстоятелеві дорікали, що це лише призведе до посилення репресій проти греко-католицького підпілля в СРСР та до компрометації українців-католиків. У розряд противників перейшла навіть колишня палка прихильниця кардинала Мілена Рудницька – авторка книги “Невидимі стигмати”, яка у відкритому листі звинуватила владу в націоналізмі (копію листа передано Львівському музею історії релігії з бібліотеки НТШ) [5, с. 115]. Ця громадсько-політична діячка неодноразово фігурує в листуванні М. Добрянського та Йосифа (Сліпого). Так, 9 листопада 1974 р. глава Церкви писав: “Я знаю, що про М. Рудницьку були дуже від’ємні суди, але я думав, що вона, як казали в Римі, “навернулася”, і тому їй помагав, а до того я приїхав до Львова в двадцятих роках як знаний теолог в науковому світі” [14, арк. 8]. Публіцист, своєю чергою, негативно оцінював згадані випадки на адресу блаженнішого: “Я прочитав статтю Мілени Рудницької. Уже вона мене обурила. Висловлюю свій жаль Вам, що Вас така нечесна напасть спіткала” [11, арк. 7]. Письменниця планувала подати критику на патріарха й у передмові до “Невидимих стигматів”, проте книжка все ж вийшла без цього вступного слова. М. Рудницьку, як і багатьох інших, непокоїла політизація руху за патріархальний устрій української Церкви. Такою політизацією був стурбований і сам М. Добрянський, хоча у своїх статтях він про це майже не зазначав. Натомість у його епістолярії читаємо: “в Англії дуже особливе становище в українському громадському житті. Все окупували бандерівці. Вони теж сполітизували патріархальну справу” (1973) [7, с. 184]. Також у листі до В. Пушкаря колишній редактор Радіо Свобода визнавав: “ви маєте слухність, що надто часто ці великі справи трактують у нас методами партійної боротьби, зі шкодою для справи” [7, с. 185]. На думку

М. Добрянського, у Великій Британії помилки робили обидві сторони – як єпископ А. Горняк, так і місцевий патріархальний комітет.

У 1971 р. журналіст опублікував брошуру про боротьбу Йосифа (Сліпого) за патріархат: “Преса про історичні рішення Голови Української Католицької Церкви”. У вступі він підкреслював: “Історичне значення має слово Верховного архієпископа кир Йосифа Сліпого-Коберницького в другій частині Ватиканського синоду. День 23 жовтня 1971 р. ввійде в історію не тільки Української католицької церкви, але й України взагалі. Цього дня говорив “патріарх України” (вислів одної західної газети) і стукав у закам’яніле сумління так званого “вільного світу”, а зокрема в сумління тих, що керують ватиканською дипломатією”. У цьому виданні наведено витяги статей із відомих західних газет (“Figaro”, “Reuter”, “The Times”, “The Guardian”, “International Herald Tribune”, “Die Welt”, “Le Monde”), в яких йшлося про очільника УКЦ. Ось що повідомляв своїм читачам, наприклад, паризький “Le Monde” 26 жовтня 1971 р.: “Якщо хтось міг мати сумніви, що кардинал Йосиф Сліпий, Верховний архієпископ українських католиків, є людиною надзвичайного гарту, віднині не матиме жодного сумніву. Його виступ в синоді переконав, що кардинал Сліпий це справді велика особистість” [4, с. 14].

У 1982 р. М. Добрянський відвідав Рим, щоб узяти участь у святкуванні 90-річчя патріарха Йосифа. Своїми враженнями від цієї поїздки та від урочистостей він згодом поділився у статті “Мої римські роздуми”, що з’явилася друком на сторінках журналу “Наш голос”. Автор констатував, що далеко не всі присутні на святкових заходах з нагоди ювілею владики були позитивно налаштовані до тогочасної діяльності української Церкви на еміграції: “Дискусія під кінець була різна за змістом і рівнем. Але переважав особливий тон: критика єпископів. І це вражало особливо прикро, а в мене викликало почуття занепокоєння. Адже організатори Конгресу вважали владик почесними учасниками й бажали діалогу з ними. Та діалогу, на жаль, не було. Трапився навіть нечуваний у нашій дійсності випадок: коли диспутант виступив з претензіями на адресу одного з високих чинів нашої церкви, з аудиторії хтось вистрілив окликом “ганьба” на цю адресу” [3, с. 2].

М. Добрянський залишився вірним ідеалам Йосифа (Сліпого) і після кончини патріарха в 1984 р. Свідченням цього стали його численні статті на церковну тематику. 1987 року, на шостому конгресі мирян у Римі, він виголосив доповідь “Христова Церква в Україні – націотворчий чинник” [15]. Уже в 1992 р., на зорі української незалежності, у листі до часопису “Патріархат” публіцист розкритикував звинувачення в бік патріарха Української православної церкви Філарета [8]. Як і Йосиф (Сліпий), М. Добрянський усвідомлював важливість усіх гілок Христової Церкви в житті українського народу, високо оцінюючи її роль у розвитку модерної національної культури [2].

Отже, повернувшись із радянського заслання в 1963 р., архієпископ Йосиф одразу розпочав енергійну діяльність у середовищі української діаспори та налагодив зв’язки з багатьма її чільними представниками. Одним із них був М. Демкович-Добрянський – журналіст і головний редактор українського відділу Радіо Свобода (Мюнхен). Ще в 1930-х рр. він став активним дописувачем львівського журналу “Дзвони”, який вихо-

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

див за підтримки Й. Сліпого. У 1970-х рр. патріарх мав намір відновити це видання та закликав М. Добрянського взятися до цієї справи. Листування предстоятеля Церкви із публіцистом відкриває й нові деталі руху за патріархат УГКЦ у 1960–1970-х рр. Йосиф (Сліпий) завжди підтримував розвиток української науки, тому своїм меценатством допоміг і М. Добрянському в публікації його праці “Україна і Росія”.

1. Від редакції. *Дзвони*. Рим-Детроїт, 1977. № 1. С. 1.
2. Добрянський М. Католицька церква і модерна культура. *Листи до приятелів*. 1966. № 3–4. С. 13–21.
3. Добрянський М. Мої римські роздуми. *Наш Голос*. 1982. № 6. С. 2–4.
4. Добрянський М. Преса про історичні рішення Голови Української Католицької Церкви. *Синоди в Римі* 1971. Мюнхен: Товариство за патріархальний устрій УКЦ в Німеччині, 1971. С. 12–15.
5. Киричук О. Кардинал Сліпий. Харків: Фоліо, 2018. 125 с.
6. Комариця М. Українська “католицька критика”: феномен 20–30-х рр. ХХ ст. Львів, 2007. 323 с.
7. Кравець Д. Дискусія навколо ідеї Патріархату УГКЦ в середовищі української діаспори 1970-х рр. (за матеріалами архіву М. Демковича-Добрянського). *Наукові записки Українського католицького університету. Серія: Історія*. 2019. Вип. 3. С. 181–193.
8. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Демкович-Добрянський М. Інший погляд про “Їх блаженство без мітри і жезла”. Лист до редакції журналу “Патріархат”. 9 арк.
9. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Демкович-Добрянський М. Листи до Данилевича Романа”. 5 арк.
10. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Демкович-Добрянський М. Листи до Дзьоби В.”. 3 арк.
11. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Демкович-Добрянський М. Листи до Йосифа Сліпого”. 13 арк.
12. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Демкович-Добрянський М. Листи до Лончини Богдана”. 10 арк.
13. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Радіопередачі М. Добрянського на Радіо Свобода. Скрипти за 1963–1974 рр.”. 56 арк.
14. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Сліпий Йосиф. Листи до Михайла Демковича-Добрянського”. 12 арк.
15. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Христова Церква в Україні – націотворчий чинник”. 23 арк.
16. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Від. рукописів. Ф. № 298 (М. Демкович-Добрянський). Спр. “Чотири радіобесіди про Українську Католицьку Церкву”. 15 арк.
17. Матеріали міжнародної наукової конференції до 100-річчя ієрейських свячень Йосифа Сліпого. Львів: Колеса, 2018. 208 с.
18. Филипович Г. Роль патріарха Йосифа Сліпого в самозбереженні діаспори українців. *Історія релігій в Україні*. 2012. № 22. С. 787–794.

19. Чекан О. Торуючи незалежність. *Український тиждень*. 2010. № 4. С. 46–49.
20. Штука С. Пастирські візити патріарха Йосифа Сліпого, 1967–1973. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2019. № 52. Т. 2. С. 105–109.
21. Щербак Ю. Науково-педагогічна діяльність Йосифа Сліпого. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка*. 2008. № 1. С. 71–75.

References

1. (1977). Vid redaktsii [From the editors], *Dzvony*, Rym-Detroit, (1), 1 (in Ukr.).
2. Dobrianskyi, M. (1966). Katolytska tserkva i moderna kultura [Catholic Church and modern culture], *Lysty do pryiateliv*, (3–4), 13–21 (in Ukr.).
3. Dobrianskyi, M. (1982). Moi rymski rozдумы [My Roman reflections], *Nash Holos*, (6), 2–4 (in Ukr.).
4. Dobrianskyi, M. (1971). Presa pro istorychni rishennia Holovy Ukrainkoi Katolytskoi Tserkvy [The press on the historical decisions of the Head of the Ukrainian Catholic Church], *Synody v Rymi*, Munich, 12–15 (in Ukr.).
5. Kyrychuk, O. (2018). Kardynal Slipyi [Cardinal Slipyi], Kharkiv, 125 (in Ukr.).
6. Komarytsia, M. (2007). Ukrainka “katolytska krytyka”: fenomen 20–30-kh rr. XX st. [Ukrainian “Catholic criticism”: a phenomenon of the 20–30s of the 20th century], Lviv, 323 (in Ukr.).
7. Kravets, D. (2019). Dyskusiiia navkolo idei Patriarkhatu UHKTs v seredovyskhi ukrainkoi diaspori 1970-kh rr. (za materialamy arkhivu M. Demkovycha-Dobrianskoho) [Discussion around the idea of the Patriarchate of the UGCC among the Ukrainian diaspora in the 1970s (according to the archives of M. Demkovych-Dobrianskyi)], *Naukovi zapysky Ukrainkoho katolytskoho universytetu. Serii: Istoriia*, (3), 181–193 (in Ukr.).
8. (2018). Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii do 100-richehia iiereiskykh sviachen Yosyfa Slipoho [Proceedings of the international scientific conference dedicated to the 100th anniversary of the priestly ordination of Josyf Slipyi], Lviv, 208 (in Ukr.).
9. Shtuka, S. (2019). Pastyrski vizyty patriarkha Yosyfa Slipoho, 1967–1973 [Pastoral visits of Patriarch Josyf Slipyi, 1967–1973], *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, (52), 105–109 (in Ukr.).
10. Fylypovych, H. (2012). Rol patriarkha Yosyfa Slipoho v samozberezhenni diaspori ukraintsiv [The role of Patriarch Josyf Slipyi in the self-preservation of the Ukrainian diaspora], *Istoriia religii v Ukraini*, (22), 787–794. (in Ukr.).
11. Chekan, O. (2010). Toruiuchy nezalezhnist [Paving the independence], *Ukrainskyi tyzhden*, (4), 46–49 (in Ukr.).
12. Shcherbak, Yu. (2008). Naukovo-pedahohichna diialnist Yosyfa Slipoho [Scientific and pedagogical activities of Josyf Slipyi], *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: pedahohika*, (1), 71–75 (in Ukr.).